

Izgovoreno u Zagrebu novinaru Dragoslavu Simiću u mikrofon
25. 4. 2014.

Šola Tomislav: “**Javno pamćenje**”

Taj krug memorije ovisne o spomenutim djelatnostima treba nazvati društvenom memorijom, zato jer su te djelatnosti s jedne strane, upotrebljivači kolektivne memorije, ali i onog spominjanog kruga javne memorije čiju okosnicu čine muzeji, arhivi i biblioteke. Služe se tom baštinom kolektivne memorije (kaotična, golema tekuća memorija pojedinaca i zajednica) i javne memorije za svoju proizvodnju. No, krug društvene memorije je kreativan i stvara svoje narative i svoja tumačenja dakle i nove količine memorije.

I samo pre nego što objasnim zašto je javna memorija doista važna u društvu sa još nešto argumenata, rado bih da malo objasnim ovu kolektivnu memoriju. To je ogromna količina pojedinačnih memorija za koju je, evo, skoro sedam milijardi izvora na svijetu, formiranih u grupe i zajednice. To je ogromna količina odnosa u neprestanom previranju, u neprestanoj mijeni, koja nije obavezna nikome zato jer je nenormirana, zato jer je kaotična, ali iz koje neprestano uzimamo bilo za potrebe kreativnih industrija tj. kulturne industrije ili za potrebe ovih institucija o kojima govorimo kao o institucijama javne memorije. Prvi uz pomoć kolektivne memorije formiraju svoj kreativni proizvod a drugi je koriste kao materijal znanosti da bi proizveli memoriju s kojom, u obliku mudrosti želimo nešto poduzeti u društvenoj zajednici. Govoreći najkraće moguće, smatram da je došlo vrijeme kad bismo ove institucije javne memorije mogli smatrati jednim zasebnim cjelovitim sektorom u društvu. Dati mu važnost koju još nema da bismo konačno osigurali temeljne predispozicije da se razvijamo u onome smislu paradigme pametnoga, uravnoteženoga, harmoničnoga (dakle...) održivog razvoja. To je kroz te institucije moguće. Naravno da bi to podrazumijevalo da kustosi nisu više isključivi specijalisti; da su obrazovani sa posao koji obavljaju; da nisu samo akademski obrazovani specijalisti koji su došli s fakulteta u arheološki

muzej nego stručnjaci koji su muzealci s arheološkim znanjem. Time jednostavno objašnjavam da je pred nama ogroman zadatak. Tome sam na razne načine posvetio nekoliko decenija truda. Taj proces do sada uglavnom neuspejnog formiranja profesije koja će biti samosvjesna i važna i koja će hrabro (onako kako to rade sve samouvjerene i pravo postojeće profesije) sudjelovati u društvenom projektu. Moje je filozofsko znanje malo, ali s poštovanjem čitam što stignem od Rousseaua, Marksa, Fromma, Mumford-a i nešto novijih teoretičara da bih razumio prirodu društvenog ugovora i smisao općeg dobra. Pisci mi puno pomažu: Camus, Tolstoj, Goethe... Istina je sigurno da je pred nama dosta odlučan čas, kojem sam htio ovom knjigom nešto malo pomoći da se odvije na pravi način, čas u kom ćemo se morati odlučiti da li imamo još dovoljno vremena da svoj razvoj oplemenimo svim onim što postoji u tim ogromnim, nezamislivo velikim i raskošnim rezervoarima javne, društvene pa i kolektivne memorije. Tvrdim da se ponašamo kao civilizacija bez odlučujućeg kvalitetnog upliva tih memorija o kojima govorimo. Naši su narativi manipulirani, društvena strategija podređena interesima korporacija, banaka i političara kao njihovih pomagača. Iza narativa koji imaju privid znanosti i demokracije ne postoji ništa što bi nas spravilo na put mudrog razvoja. Ne želeći zvučati kao već proskribirani zagovornici istine (kojima se imputiraju teorije zavjere) naprosto želim reći da mi živimo u svijetu koji se *de facto* raspada pred našim očima. S druge strane, pak, imamo jedan ogroman rezervoar ljudskog iskustva, znanja, ustvari, - mudrosti - ako se potrudimo to ekstrahirati, izvući van kao supstancu koja nam može pomoći u kvalitetnim odlukama. Odlučivanje za održivi razvoj nije uopće pitanje menadžerstva. Što više menadžerske strategije to manje kvalitete. Ne trebate čak niti znati osobito kibernetiku, a valjalo bi da oni koji to odlučuju ipak znaju, da bi ste shvatili da je održiv razvoj ona temeljna, rekao bih organska egzistencijalna pretpostavka koju su naše babe i djedovi znali a da nikad nisu razmišljali o tome da li su filozofski nastrojeni ili šta drugi misle o tome. Kibernetika zagovara ravnotežu, mudrost upravljanja, sposobnost da pravim i pravovremenim protu-djelovanjem na prijetnje. Naprosto su smatrali da je elementarno poštenje da sačuvaju svoj okoliš jednako bogat u najmanju ruku kako su ga

zatekli. I da ga ostave ako je moguće bogatijega onima koji će doći. Ta vrsta temeljne ljudske mudrosti, temeljnog poštenja je nešto što nije trebalo nekada dokazivati. Bez idealiziranja, mi znamo za mnogobrojne padove te vrste u povijesti kad je gramzivost bila na sceni. Ali, svejedno, govoreći u cjelini to se nije trebalo objašnjavati zato jer je to bilo neko temeljno poštenje o kojem govorim. Danas mi ta temeljna poštenja - o tome da našim potomcima ostane upotrebljiv svijet - moramo dokazivati grandioznim teorijama, velikim skupovima u Kankunu, Johanesburgu, Kopenhagenu, Kobeu ili gdje su već ti profesionalni pohađači konferencija odlučili doći svojim letećim cirkusom. Bilo je nebrojeno tih svjetskih skupova na kojima dokoni političari razgovaraju o održivom razvoju, a da ne zaključe ništa. Znajuju to unaprijed, a rastući broj konferencija i sudionika samo svjedoči o lošoj savjesti vladara svijeta.

Dakle, mi smo sada u situaciji da je to temeljno poštenje nužno. Ja tvrdim ne samo da je to razumljivo nego da imamo nezamislive argumente u našim rukama. Dakle, da sve to golemo, nagomilano znanje u našim depoima arhiva ili biblioteka, pa onda i drugih deriviranih institucija, naprosto konačno upotrijebimo sa humanističkim predumišljajem, sa humanističkom etikom i da konačno tom znanju damo onaj pridjev koji mu treba, a to je - eto - etički utemeljeno znanje i smišljeno za etičku upotrebu. Drugim riječima, da budućnost zemaljske kugle, pa pojedinačnih privreda i nacija - ako baš hoćete i država - ne ovisi o nekom natezanju sa interesnim skupinama koje bi vazda da imaju što veći profit, nego naprosto da se opredjelimo strateški da je to način na koji ljudsko društvo želi preživjeti. To će vam reći Rousseau. To će vam reći Marks u svojoj viziji spiritualnog društva (a ne civilnog društva koje izričito odbacuje). On u desetoj tezi upućenoj Feuerbachu to decidirano kaže: „Naš cilj je duhovno društvo“. To zvuči neočekivano ali i dobro, a mi imamo danas apoteozu civilnog društva, ipak čini se, ne da bismo bolje nego tek zaposlenije živjeli, da obavljamo u nedogled ono za što bismo (po nedavnoj razvojnoj doktrini u Evropi), zadužili državu kao mehanizam općeg dobra. Upravo to je cilj i svega ovoga o čemu govorimo, kad govorimo o javnom pamćenju. Dajte da te materijalne dokaze, te goleme količine slika, predmeta,

nadgrobnih spomenika pretvorimo u neku mudrost koja će nam služiti, najprije za danas, a onda, slijedom činjenica, i za sutra.

Ženska baština Muzej ljubavi

Mogu vam zapravo govoriti o svojim neuspjesima. U Zagrebu sam predlagao nekih sedamnaest projekata. Uvijek bezuspješno. Drugdje po svijetu toliko da se ne želim sjetiti. zato sam smatrao da u ovoj knjizi imam pravo napraviti nešto što obično znanstvenici ne rade. Svi žele ostati jako, jako pametni i ako je moguće - do izvjesne mjere nerazumljivi. Tek toliko da se zna gdje je tko. I da - zlu ne trebalo - ipak čitatelj ostane pomalo posramljen svojim neznanjem i eto svojom neprispjelošću zato jer je autor pametniji od njega. To ćete kao pristup naći i u muzejima. Većina muzeja ponizi svoje posjetitelje koji izađu sa manje znanja nego što su ušli. Zato kažu: „Bože! ja ništa ne znam“. Naravno, pri tome se neće sjetiti jer malo je onih koji koji su spoznali, da se svi kustosi svijeta kao i ovi znanstvenici (koji pišu knjige) prave pametni. Dakle naprosto sam htio pružiti osjećaj da iza neke pameti ima i mogućnosti koje razumiju i koje su mišljene za opću uporabu. Potrudio sam se da svoje teorije ilustriram mogućim projektima. Između mogućih projekata vi ste izabrali ova dva. Ima ih tamo petnaestak ili dvadeset. Ne znam više koliko. I mislim da su svi kako baš i treba - primjenljivi na sve sredine ovoga svijeta. Ja sam nazvao taj mogući muzej "Ženski životi" ili „Muzej žena u Hrvatskoj“ - kako god. Jednako može tako stajati i za Srbiju i za neku drugu zemlju. Taj projekt proizlazi iz moga razumijevanja svijeta, razumijevanja struke ili ovoga njezinog širokog konteksta o kojem smo govorili. Pri tom se služim (e, sad će ispasti mistifikacija) kibernetikom. A kibernetika nije nikakva okultna znanost nego, naprosto, pokušaj da shvatite jednu situaciju kao sustav u kojem ga želite uravnotežiti i voditi harmonično itd. Da ne teoretiziram suviše: ako imate jednu čemerno patrijarhalnu zemlju, kao što je Hrvatska, koja i onda kad govori nešto suvislo u prilog žena, zapravo nikad niti misli ozbiljno niti misli dovoljno duboko. Mi imamo iza sebe stotine godina podcjenjivanja tog spola. I on je danas u tom podcjenjivanju čak, na neki način, sramotno uvrijeđen i od

strane Evrope. Predpostavljam da znate ciničnu koincidenciju: 11. 03. ove godine Evropski parlament je odlučio da muškarci i žene nisu ravnopravni u radnim odnosima, što je sasvim nezamislivo. Probajte naći nešto na internetu, onda ćete vidjeti da živimo u nekoj vrsti novog totalitarizma. Nema ništa. Uredni birokrati su izbrisali sve što su mogli. A činjenica je da je sramota učinjena. Dakle, šta hoće kibernetika sa nama kad je primjenjujemo u životu? Hoće nas osposobiti da uočimo neku kriznu situaciju ili nekakvu prijetnju. Zar je moguće da se tako nešto necivilizirano kao što je nejednakost polova danas održava? Kažete: da, moguće je i šta možemo učiniti sa svoje strane? Političari mogu napraviti nešto. Neki drugi mogu napraviti nešto drugo. Vjerojatno razni društveni sustavi mogu svoje napraviti. Imamo li stvarno sustav koji govori o javnoj memoriji? Pa ako ga imamo i ako imamo stvarnu profesiju, 'ajmo ih zadužiti da reagiraju na ovu nevolju. Što će napraviti muzej? Pa, napraviti će muzej koji će nastojati korigirati ovu nebuloznu situaciju, da vi danas morate Evropskom parlamentu dokazivati da muško i žensko, radeći na jednom poslu, morate jednako platiti. Čudna stvar. Htio bih, naravno na simboličan način, da govorimo o problemu izravno ali i metaforičnim jezikom kulture i umjetnosti.

Evo u Hrvatskoj sam čak i indicirao zgradu u kojoj bi muzej mogao biti. Tvrdim da za dobru ideju ne treba puno novca, a da prostora ima napretek. Treba nam stalna izložba koja će naprosto progovoriti o činjenici da u ovoj zemlji, osim muškaraca kakvi jesu (kao muškarac znam slabosti svog spola u ovom kulturnom okruženju) postoje blistavi ženski likovi. U posljednjih nekoliko stotina godina koliko bilježimo ženske likove bilo ih je tako izuzetnih da imamo razloga javnosti pokazati njihove izuzetnosti. Time bi ženski spol dobio natrag nešto svog ponosa koji zaslužuje, a muški bi smjestili tamo gdje mu je mjesto - to jest, u ravnoteži prema drugom spolu. Taj trud pripada svima u društvu a djelom ga mogu obaviti muzeji. Mi imamo blistave ženske likove kojima treba dati tog prostora i ja sam smatrao da je to projekt koji treba instalirati, a dao se napraviti gotovo u par mjeseci pri pristupanju Hrvatske u Evropsku uniju.

Na sve se gleda s konvencionalne strane i u toj ćemo prilici svašta dobro o sebi reći (bit će tu velikih znanstvenika i nevjerojatno značajnih političara), ali se planeri kulturne strategije neće spustiti na ovu razinu pragmatične upotrebe javnog pamćenja za opće dobro.

Ako me pitate o Globalnom Muzeju ljubavi, evo, da otkrijem, upravo sam sinoć doživio još jedan poraz u nizu. Jedan od trideset ili pedeset tokom 25 godina koliko pokušavam taj projekt uspostaviti. Kolegica iz bijelog svijeta, direktorica važnog antropološkog muzeja, višljasta, jako dobro locirana u struci u međunarodnim okolnostima mi kaže: "Ne, profesore dragi, to je utopijski projekt. Od toga ne može biti ništa. Dokaz? 25. godina pokušavate to napraviti, pa niste uspjeli". Čist poraz. Sinoć sam porazgovarao i sa svojom gospođom koja uporno trpi moje fascinacije i pa me utješila.

Evo o čemu je riječ. Kad bi Srbija bila pametna, jer sa Hrvatskom sam već probao, da svoj međunarodni imidž učini boljim i svijetlim, ovo bi bio način. Image treba hrabre kreativnosti, da ima izvjestan *flair* (kako bi rekli Englezi), onako neke osobitosti, nekog *spleen-a*, neke šarmantne sitne ludosti koje su potrebne i koje pravi ljudi znaju *isfurati*, rekli bismo zagrebačkim slengom. I države trebaju iznenaditi jer se samo relevantni i samouvjereni mogu opustiti i biti namjerno pomalo frivolni: dosljedna ozbiljnost resi opasne i glupe. Svi smo već oguglali na pozive za brendiranjem, na silne slogane i koješta drugo. Sad zamislite da jedna od ovdašnjih zemalja ustanovi da bi bilo zgodno da, eto, posvoji jedan takav projekt, ne nužno kao posve službenu obavezu nego svojevrsan *soul project*, rekli bismo *za dušu*. Mali narodi moraju biti hrabri i kreativni, sposobni da zateknu druge tim svojim osobinama, da bi imali neku šansu, dakle da pokažu i nešto što je malčice šašavo ali čemu niko neće odreći važnost: recimo da uspostavimo u jednom od praznih prostora Narodnog muzeja privremenu multimedijalnu izložbu "Ljubavne legende svijeta". Zašto baš mi ili vi ne bismo dali sebi priliku da (re-)definiramo planetu. Da vas malčice podsjetim: ja se igram već dovoljno dugo s tom idejom da imam raznih iskustava. Planet smo definirali, kao što znate,

raznim spomenicima, cenotafima, spomenicima, pločama...koji nas podsjećaju na mjesta i datume velikih bitaka, velikih pokolja, velikih stradanja, velikih ljudi i raznih drugih ozbiljnih stvari. Velikani su najveći problem, jer većina, - da budemo sasvim iskreni dok nas nitko ne sluša - zapravo nije zaslužila spomen ili je ta zasluga u najmanju ruku dvojbena: obično su to problematični tipovi koji su, na svoju sreću, ubili više ljudi nego što je ona kvota sa kojom se još ide u zatvor. To bi trebao biti opći stav prema ratovima i vojskama. Ali, hoću vam reći, nije li istina da nam je planeta posuta raznim mjestima koja su samo svjedočanstva ratova i stradanja? I neka postoje stradanja koja treba obilježiti i ne želim se *zezati* na njihov račun. Ali, sve je to jedna tužna slika. I kao što Volter kaže: "Veći dio ljudske povjesti je beskrajni niz nepotrebnih okrutnosti". Htio sam reći da nikome neće pasti vlas sa glave ako kažemo: „'Ajmo svijet definirati i kao mjesto ljubavi, pa da bar time popravimo to mjesto“. Mjesta legendarnih ljubavi ima na tisuće, desetke tisuća, sasvim je svejedno. Ima ih toliko izuzetnih da su sami po sebi baš ono što suvremeni senzibilitet lagano prima: izuzetno dobre priče. I, da podsjetim, obično su to zabranjene i nemoguće ljubavi. Onda kad ih razložite na elemente, one govore o netoleranciji, zapravo o potrebi ali i nemogućnosti suživota, o potrebi i nemogućnosti miješanja i slično, odnosno dobre volje među različitostima i o čudesnoj snazi ljubavi i kad je poražena. Odjedanput imamo nezamislivo zgodan način da kao sa sondama uđemo u probleme ovoga svijeta. Da ga shvatimo na poetski način, da shvatimo njegove nemogućnosti, i da odamo, na neki način, počast svim tim stradalnicima u ime tako nečeg tako veličanstveno jednostavnog kao što je ljubav. U fizici i kemiji isto postoji ljubav, a ako se baš jako potrudite (možda i neka tako jako) - nećete biti daleko od toga da shvatite da je ljubav onaj temeljni proces koji je započeo stvaranje ovoga svijeta. Nekim spajanjem koje je prije toga izgledalo nemoguće. ja sam već napravio virtualni muzej, na način na koji je to bilo moguće, ali ne mogu mu dati snagu koju zahtijeva niti bi izložba kakvu sam mogu napraviti, doprla do dovoljno očiju i ušiju. Dobro je znati da ne govorimo o bilao kakvim mjestima. Tu je Taj Mahal, Alcobaca (NESCO-va baština u Portugalu), jezera na Azorima, dražesna mala mjesta poput Vranja sa Belim Mostom. Ako ta mjesta počnete nizati u

neki program putovanja i posjeta, eto vam nove niše kulturnog turizma. Možete ljude voditi od jednog lokaliteta do drugog, da im pričate priče o ljudskoj prirodi, koji put užasne a ponekiput dražesne, uvijek dramatične i univerzalne. Iz njih je lako puno naučiti o sebi. Vjerujem u marketinški potencijal tog projekta u međunarodnim razmerama, posebice u ovako tužnom, traumatiziranom, ratujućem svijetu pred mogućnošću kataklizme. Možda je to dašak svježine koji bi nam trebao.

U ovoj zapadnoj civilizacijskoj paradigmi, vjerojatno od propasti Rima nije postojalo vrijeme u kojem generacije koje odlaze iza sebe ostavljaju lošiji svijet od onoga kojeg su zatekle. To je poražavajuća činjenica i dokaz da javne institucije nisu obavile svoje poslanje.